
РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343. 368

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.48>

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ, ЯКИМ ОСОБУ ПОЗБАВЛЕНО ПРАВА КЕРУВАТИ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ ЗА ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Бурдін В.М.,

*доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Львівського національного університету імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0003-0736-0159>*

Бурдін В.М. Проблеми кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення, яким особу позбавлено права керувати транспортним засобом за вчинення адміністративного правопорушення.

В статті обґрунтовано висновок про те, що ні система покарань, ні зміст окремих їх видів не є сталим явищем. З розвитком суспільства, зі зміною правового статусу особи в конкретній державі змінюється також система покарань та їхнє наповнення конкретними правообмеженнями. На такі зміни впливають чимало чинників, які формують кримінально-правову політику держави на певному етапі. Якщо буквально ще кілька десятків років тому назад «найгіршим покаранням» для дітей за їхні провини була батьківська заборона погуляти разом з друзями на подвір'ї, то для більшості сучасних підлітків «найгіршим покаранням» є заборона користуватися різного роду електронними гаджетами, які дають можливість долучатися до різного роду віртуальних соціальних мереж, грати в комп'ютерні ігри тощо. В багатьох випадках віртуальна реальність має більше значення ніж реальне життя і фізичне спілкування зі своїми однолітками. При цьому психологічні страждання, які відчувають підлітки від таких обмежень, настільки сильні, що подеколи призводять до суїцидальних випадків. І в цьому відношенні особливого значення набуває таке покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також відповідне адміністративне стягнення.

Водночас застосування як покарання, так і адміністративного стягнення у виді позбавлення певних права пов'язане з певними проблемами під час реального виконання та відбування такого покарання та стягнення. В статті на прикладі

конкретного кримінального провадження проаналізовано проблему відповідальності за ухилення від відбування адміністративного стягнення у виді позбавлення права керувати транспортними засобами. Обґрунтовано, що керування транспортним засобом особою, яка позбавлена рішенням суду права керувати транспортними засобами внаслідок застосування до неї відповідного адміністративного стягнення, повинно тягти за собою кримінальну відповідальність як за невиконання рішення суду відповідно до ст. 382 КК України.

Ключові слова: адміністративне стягнення, позбавлення права керувати транспортними засобами, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, покарання, ухилення від відбування стягнення.

Burdin V.M. Problems of criminal liability for non-compliance with a court decision depriving a person of the right to drive vehicles for committing an administrative offense.

The article substantiates the conclusion that neither the system of punishments nor the content of their types is a permanent phenomenon. With the development of society, with the change in the legal status of a person in a specific state, the system of punishments and their filling with specific legal restrictions is also changing. Such changes are influenced by many factors that form the state's criminal law policy at a certain stage. Just a few dozen years ago, the "worst punishment" for children for their faults was a parental prohibition to go for a walk with their friends. On the contrary, for most of today's teenagers, the "worst punishment" is the prohibition to use various kinds of electronic gadgets that provide the opportunity to join various virtual social networks, play computer games, etc.

In many cases, virtual reality is more important than real life and physical communication with peers. Herewith, the psychological suffering experienced by teenagers from such restrictions is so strong that it sometimes leads to suicidal cases. In this regard, such punishment as deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities, as well as a corresponding administrative penalty, acquires special importance.

In fact, nowadays it is possible to ensure the social isolation of a person without applying punishment in the form of imprisonment for a certain term. This is because of the fact that a significant amount of people spend their lives in various kinds of gadgets, at work or do not imagine their rest without computer games, favorite activities, communication with a certain company, etc. Therefore, if the restrictions aimed at depriving of such opportunities are applied, a person will inevitably feel social isolation, which will lead to significant changes in his or her everyday life. In this regard, an effective means of influence may be punishments aimed at depriving people of the opportunity to participate in certain spheres of social life. At the same time, the application of both criminal punishment and administrative penalty in the form of deprivation of certain rights is associated with certain problems during the actual execution and serving of such punishment or penalty. On the example of a specific criminal proceeding, the article analyzes the problem of liability for evasion of serving an administrative penalty in the form of deprivation of the right to drive vehicles. It is substantiated that the driving of a vehicle by a person deprived of the right to drive vehicles by a court decision as a result of the application of the corresponding administrative penalty should entail criminal liability for non-compliance with the court decision in accordance with Article 382 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: administrative penalty, deprivation of the right to drive vehicles, deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities, punishment, evasion of serving a penalty.

Постановка проблеми. Поняття кримінальної відповідальності поряд з поняттям кримінального правопорушення є центральним для кримінального права. Разом з тим, в чинному КК України відсутнє його формальне визначення. В теорії вітчизняного кримінального права це породжує різноманіття думок щодо змісту та обсягу поняття кримінальної відповідальності. Не заглиблюючись у зміст цієї проблеми, треба відзначити, що покарання не тільки завжди розглядалося як невід'ємна форма кримінальної відповідальності, але й подеколи ототожнювалося з нею. Незважаючи на те, що на сьогодні таке ототожнення цих понять є очевидно помилковим, історичні передумови для цього існували. Справа в тому, що саме покаран-

ня, як свідчить аналіз нормативно-правових актів минулого, було досить тривалий час єдиною формою кримінальної відповідальності. Можна стверджувати, що всі інші її форми, незалежно від їх різновидів, які передбачені не тільки у чинному КК України, але й в кримінальному законодавстві зарубіжних держав, виникли у зв'язку з тенденціями гуманізації застосування покарання та обмеження сфери його застосування. Свого часу в цьому процесі конкурували класична і соціологічна школи кримінального права. Не буде помилкою, якщо стверджувати, що саме завдяки зусиллям представників останньої кримінальне законодавство було розширене нормами, які передбачають широкий спектр заходів кримінально-правового впливу, окрім покарання. Разом з тим, покарання було і залишається найтяжчою формою кримінальної відповідальності, а тому не випадково, що саме до покарання прикута особлива увага вчених.

До речі, в цьому відношенні доцільно наголосити, що довкола цієї форми точаться не тільки формальні юридичні дискусії щодо переліку видів покарання, змісту їх правообмежень, розмірів та строків застосування, але й обговорюються філософські проблеми, які пов'язані зі свободою волі особи у сучасному суспільстві, статусом особи і можливістю держави обмежувати цей статус, а також з тими цілями, які прагнуть досягти в результаті застосування покарання до засудженого. Водночас не потрібно також забувати про той факт, що проблеми, які стосуються покарання, мають не тільки теоретичний, але й передусім практичний зміст. Мова йде про те, що реалізація цієї форми кримінальної відповідальності не завершується на стадії постановлення обвинувального вироку суду, яким особа засуджується до певного виду та розміру покарання. Навпаки, більшість проблем, як видається, виникають на етапі реального виконання покарання, що пов'язано з безпосереднім застосуванням до засудженого правообмежень, які входять до змісту того чи іншого покарання.

Стан опрацювання. Треба відзначити, що ні система покарань, їх видів, ні зміст окремих видів покарань не є сталим явищем. З розвитком суспільства, зі зміною правового статусу особи в конкретній державі змінюється також система покарань та їхнє наповнення конкретними правообмеженнями. На такі зміни впливають чимало чинників, які формують кримінально-правову політику держави на певному етапі. Взагалі розуміння кари як примусового спричинення страждань, які є невід'ємною частиною покарання при всіх сучасних гуманістичних тенденціях, нерозривно пов'язане зі зміною соціальних цінностей в суспільстві. Так, для прикладу, якщо буквально ще кілька десятків років тому назад «найгіршим покаранням» для дітей за їхні провини була бать-

ківська заборона погуляти разом з друзями на подвір'ї, то для більшості сучасних підлітків «найгіршим покаранням» є заборона користуватися різного роду електронними гаджетами, які дають можливість долучатися до різного роду віртуальних соціальних мереж, грати в комп'ютерні ігри тощо. В багатьох випадках віртуальна реальність має більше значення ніж реальне життя і фізичне спілкування зі своїми однолітками. При цьому психологічні страждання, які відчувають підлітки від таких обмежень, настільки сильні, що подеколи призводять до суїцидальних випадків [1, с. 157]. І в цьому відношенні особливого значення набуває таке покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також примусовий захід виховного характеру у виді обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог щодо поведінки неповнолітнього. Адже не застосовуючи ізоляцію від суспільства такі обмеження можуть бути досить ефективним засобом впливу, якщо вони будуть спрямовані на ті сфери, які є дійсно важливі для винної особи.

Беззаперечним є факт, що одним з видів політики будь-якої держави є політика у сфері боротьби із злочинністю. В свою чергу політика у сфері боротьби із злочинністю, будучи частиною соціальної політики держави, не становить собою єдиної монолітної структури. Як магістральний напрямок діяльності держави по боротьбі із злочинністю вона складається з кількох елементів – кримінально-правової політики, кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої політики та кримінологічної (профілактичної) політики. Кримінально-правова політика являє собою системо утворюючий елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю оскільки визначає межі злочинного і таким чином можна стверджувати, що кримінальний закон є результатом її реалізації цієї політики на певному рівні [2, с. 197]. В цьому відношенні П.Л. Фріс особливо наголошує, що незважаючи на тісний і нерозривний зв'язок кримінально-правової політики і кримінального права не політика в своєму русі йде за правом, пристосовуючись до його логіки й системи, а, навпаки, право розвивається в напрямі вироблених політичних установок, в реалізації яких воно покликане приймати участь [3, с. 87, 562].

Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи» у складі цієї комісії створена робоча група з питань розвитку кримінального права. Серед іншого, перед нею поставлені завдання забезпечити розроблення та внесення Президентові України узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства, зокрема, підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність. Учасники робочої

групи, до складу якої увійшли провідні науковці в галузі кримінального права з різних закладів вищої освіти, поставили перед собою доволі амбітне завдання – розробити проект нового кримінального кодексу.

На спільному засіданні членів робочої групи з представниками депутатського корпусу, а також міжнародними експертами було обговорено та прийнято Концепцію реформування кримінального законодавства України, яка відображає основні ідеї, що будуть покладені в основі нового кримінального кодексу. Одним із найбільш важливих питань кримінально-правової політики на сучасному етапі, а відповідно і реформування кримінального законодавства є питання про форми та види кримінально-правового реагування держави на вчинений особою злочин. На думку учасників Робочої групи з розробки нового кримінального законодавства новий кримінальний кодекс має бути побудований по моделі «маленького, але жорстокого» закону. Така концепція не допускає існування надто широкого спектру покарань, як це має місце в чинному КК України.

Основна ідея Робочої групи зорієнтуватися на двох покараннях – штрафі та позбавленні волі на певний строк (ув'язненні). В принципі більшість держав Європейського Союзу дотримуються при формуванні системи покарань саме такого підходу. Звісно, що це не означає, що в кримінальному законодавстві не буде інших заходів впливу на злочинця. Вони будуть і їх буде чимало, проте визначення їх змісту, підстав застосування, можливість поєднання з покаранням буде регламентуватися в межах інших кримінально-правових інститутів – заходів безпеки, пробації тощо. Що ж до покарань у виді позбавлення волі (ув'язнення) та штрафу, то в новому кримінальному кодексі дуже важливо правильно зберегти баланс між цими двома видами покарання, а також забезпечити широкі можливості застосування до них інших кримінально-правових заходів [1, с. 159].

Метою статті є розглянути окремі проблеми, які стосуються застосування адміністративного стягнення у виді позбавлення права керувати транспортними засобами, а також кримінальної відповідальності за ухилення від його відбування.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні реальні пенетенціарні дослідження переконливо доводять, що покарання у виді позбавлення волі не є панацеєю у боротьбі зі злочинністю і негативні наслідки відбування цього покарання є більш ніж очевидні, особливо коли мова йде про неповнолітніх злочинців. В цьому відношенні треба наголосити, що Мінімальні стандарти правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) категорично вимагають від держав, щоб позбавлення волі до неповнолітніх злочинців застосовувалося як крайній засіб кримінально-пра-

вового впливу. Мінімальні стандарти правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), також вимагають наявності широкого спектру кримінально-правових заходів впливу, не пов'язаних з ув'язненням і щодо дорослих злочинців.

Як вже було зазначено, що система покарань в сучасному суспільстві не є сталим явищем, а повинна розвиватися з урахуванням розвитку самого суспільства, збільшенням сфер, у яких беруть участь суб'єкти суспільного життя, зміною цінностей тощо. Насправді на сьогодні забезпечити соціальну ізоляцію особи можна і без допомоги застосування покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Адже значна частина людей проводить своє життя в різного роду гаджетах, на роботі або не бачать свого відпочинку без комп'ютерних ігор, улюблених занять, спілкування з певним товариством тощо. Тому, якщо застосувати обмеження, які будуть спрямовані на позбавлення таких можливостей, особа немичче відчує соціальну ізоляцію, що призведе до суттєвих змін в її повсякденному житті. В цьому відношенні ефективним засобом впливу можуть бути покарання, які спрямовані на позбавлення можливостей брати участь у певних сферах соціального життя. З точки зору кримінального права йдеться про покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. В п. 5 ст. 24 КУпАП йдеться про позбавлення спеціального права, наданого громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання). На сьогодні законодавчі формулювання, які стосуються даного покарання, дають підстави погодитися з тими вченими, які вважають, що його призначення можливе лише тоді, коли вчинене кримінальне правопорушення було безпосередньо пов'язане із посадою, яку винний обіймав, або діяльністю, якою він займався [4, с. 9]. Водночас, вважаю, що потенціал цього покарання, зрештою як і відповідного адміністративного стягнення є значно більший. Йдеться про можливість розширення сфери їх застосування і в тих випадках, коли кримінальне чи адміністративне правопорушення не були безпосередньо пов'язані з посадою чи певною діяльністю [1, с. 163-164].

Як вже зазначалося вище, одна справа постановити судові рішення, зокрема обвинувальний вирок, а зовсім інша справа його виконати. Адже значна кількість проблем виникає як раз на етапі виконання і відбування призначеного особі покарання або адміністративного стягнення у виді позбавлення певних прав. Так, наприклад, не секрет, що на сьогодні успішно функціонує тіньовий ринок праці, коли працівників офіційно не працевлаштовують і виплачують винагороду за працю у конвертах. У таких випадках проконтро-

лювати чи виконується рішення суду, яким особі заборонено здійснювати певну діяльність практично неможливо. Разом з тим, якщо випадки порушення засудженим обов'язків, які на нього покладені у зв'язку з застосуванням покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, можуть бути кваліфіковані за ч. 1 ст. 389 КК України як ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, то питання про відповідальність за аналогічні діяння щодо відповідного адміністративного стягнення є відкритим. На жаль, але на сьогодні статистика свідчить про те, що значна частина водіїв, які були позбавлення права керувати транспортними засобами за вчинення різного роду адміністративних правопорушень ігнорують таке стягнення і надалі продовжують сідати за кермо своїх автовок.

У зв'язку з цим цікавою є справа, в межах якої є кілька протилежних судових рішень щодо кваліфікації діянь особи, яка була за рішенням суду позбавлена права керувати транспортними засобами, проте сіла за кермо і знову вчинила порушення правил безпеки дорожнього руху. Відзначу, що справа дійшла до Касаційного кримінального суду свій науковий висновок до якого по цій справі частково оприлюднюю у цій статті. Фабула справа виглядала так. Судом першої інстанції Особа 1 була визнана винною і засуджена за ч. 1 ст. 382 КК України за невиконання судового рішення в адміністративній справі, яким її було позбавлено права керувати транспортними засобами за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 130 КУпАП "Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції". Засуджений не погодився з обвинувальним вирок суду і подав апеляційну скаргу на вирок суду. В апеляційній скарзі він переконував, що рішення суду, яким його позбавлено права керувати транспортними засобами, не зобов'язувало його до вчинення конкретних дій і не забороняло їх вчинення. У зв'язку з чим стверджував, що його діяння підпадають під ознаки не кримінального правопорушення, а адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 126 КУпАП "Керування транспортним засобом особою, яка не має відповідних документів на право керування таким транспортним засобом або не пред'явила їх для перевірки, або стосовно якої встановлено тимчасове обмеження у праві керування транспортними засобами". Апеляційний суд дослухався доводів засудженого і постановив виправдальний вирок, визнавши відсутність в діяннях Особа 1 ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України. При цьому у своєму рішенні апеляційний

суд зазначив, що постанова суду в адміністративній справі про позбавлення права керувати транспортними засобами виконується безпосередньо посадовими особами органів Національної поліції. На рішення апеляційного суду була подана касаційна скарга до Касаційного кримінального суду, який у свою чергу звернувся до членів НКР за науковими висновками у справі.

У своєму висновку я, перш за все, звернув увагу на той факт, що правосуддя в державі є однією з найважливіших гарантій захисту прав і свобод людини, а також нормального функціонування механізму держави та громадянського суспільства. Важливо також наголосити, що законодавець не проводить диференціації значимості судових рішень в залежності від їх процесуальних назв, змісту та галузевої приналежності справи. Будь-яке судове рішення у будь-якій справі є обов'язковим і повинно виконуватися у точній відповідності до його змісту. В п. 9 ст. 129 Конституції України стверджується, що однією із основних засад судочинства є обов'язковість судового рішення. Це положення уточнюється і в ч. 2. ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де вказано, що судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Не випадково в теорії права є твердження про те, що судове рішення у конкретній справі фактично є законом як для сторін конкретного провадження, так і для інших суб'єктів, яким воно може бути адресоване. З огляду на викладене цілком обґрунтованою є позиція законодавця, коли в ст. 382 КК України передбачено кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення. Криміналізація таких діянь є цілком виправданою вже з урахуванням соціальної цінності такого об'єкта кримінально-правової охорони яким є правосуддя.

Водночас для вирішення питання про кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення необхідно чітко з'ясувати суб'єктів, до яких воно адресоване, а також конкретних зміст правових вимог, які випливають з відповідного рішення. Очевидно, що, крім цього, з урахуванням того, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 382 КК України, вимагає наявності умисної форми вини, необхідно встановити факт того, що особа, до якої були адресовані правові вимоги судового рішення, усвідомлювала їх зміст та необхідність їх виконання. В згаданому кримінальному провадженні особа за рішенням суду була позбавлена права керувати транспортними засобами, проте незважаючи на це знову керувала транспортним засобом, допустивши чергове порушення

правил безпеки дорожнього руху. З урахування викладеного, для вирішення питання про притягнення її до кримінальної відповідальності за ст. 382 КК України необхідно з'ясувати зміст правових вимог (у даному випадку правообмежень, які випливають зі змісту адміністративного стягнення у виді позбавлення права керувати транспортними засобами), а також коло адресатів відповідного рішення (хто саме повинен його виконувати і в який спосіб).

В цьому відношенні, перш за все, необхідно вказати, що суть кожного адміністративного стягнення полягає у тому, щоб застосувати певні правообмеження безпосередньо до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення (принцип персональної відповідальності). І в цьому відношенні безпосереднім адресатом судового рішення про позбавлення права керувати транспортними засобами є особа, яка вчинила адміністративне правопорушення. Сумнівів немає у тому, що суть позбавлення права керувати транспортними засобами і як вид адміністративного стягнення, і як вид кримінального покарання, полягає у забороні конкретному суб'єкту здійснювати керування будь-яким транспортним засобом у майбутньому (після набрання відповідним рішенням законної сили). Звісно, що позбавлення права керувати транспортними засобами потребує вилучення відповідних посвідчень водія, що повинно здійснювати тими органами, які видали такі посвідчення. Водночас це жодним чином не свідчить про те зміст правових вимог судового рішення про позбавлення права керувати транспортними засобами адресований, перш за все, до органів поліції чи дозвільної системи, які видали такі документи. Адже справа в тому, що особа, яку позбавили права керувати транспортними засобами, могла втратити чи знищити водійське посвідчення, його могли у неї вкрасти тощо. Проте сам факт неможливості вилучити у неї водійське посвідчення жодним чином не змінює основної вимоги судового рішення, яке адресоване безпосередньо до неї – заборона керувати транспортними засобами протягом певного строку.

В цьому відношенні важливо наголосити, що зміст розглядуваного адміністративного стягнення полягає не у вилучення прав водія (відповідного правопідтверджуючого документу), а у позбавлення конкретної особи права керувати транспортними засобами. Якби йшлося лише про вилучення водійських прав, то очевидно, що безпосередніми адресатами такого судового рішення були би службові особи відповідних державних органів. Натомість йдеться про позбавлення певного права конкретного суб'єкта, а не документів, які підтверджують це право. У випадку застосування даного виду стягнення суд не повинен у своєму рішенні додатково конкретизувати, що йдеться саме про заборону керувати транспорт-

ними засобами певним суб'єктом, адже очевидним є той факт, що таке право є спеціальним і його отримання потребує проходження особливої процедури, внаслідок якої і отримується право на керування транспортними засобами. Саме тому назва адміністративного стягнення у виді позбавлення права керувати транспортними засобами у своєму змісті абсолютно чітко передбачає заборону особі здійснювати таке керування на певний строк. Принагідно можна згадати ст. 33 КВК України, у якій безпосередньо йдеться, що зміст покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у тому числі і позбавленні права керувати транспортними засобами полягає у забороні особі реалізовувати певне право або здійснювати певну діяльність.

Висновки. Наведені аргументи, які стосуються конкретної правової проблеми в межах відповідного кримінального провадження, свідчать про необхідність внесення істотних змін до КУпАП, адже і в ст. 130 цього Кодексу також передбачено положення про можливість повторного застосування адміністративного стягнення до особи,

яка вже була позбавлена права керувати транспортними засобами за рішенням суду. Водночас з урахуванням наведених аргументів, а також положень ч. 2 ст. 9 КУпАП, на сьогодні такі діяння повинні кваліфікуватися за ст. 382 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурдін В.М. Деякі міркування щодо реформи покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (в контексті ст. 111¹ КК України). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2022. № 74. С. 156–166.
2. Бурдін В.М. До питання про сучасну кримінально-правову політику України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. № 70. С. 196–210.
3. Вбрані праці / П.Л. Фріс. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. 652 с.
4. В'юник М.В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України. Автореферат дисерт. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. Харків 2021. 20 с.